

16

ХИКСЯЛАР
КУТУБХОНАСИ

А. Конан-Дойл

ЧИПОР
ЛЕНТА

А. Конан-Дойл

ЧИПОР ЛЕНТА

Х И К О Я

68613.

ЎзССР Давлат бадий
адабиёт нашриёти
Тошкент 1963

И (Англ.)
К 67

Конан Дойл «Чипор лента» ҳикоясида Шерлок Холмснинг бир жабрдийда қизнинг жонига оро кириб, уни муқаррар фалокатдан халос қилишини тасвирлайди. Жиноятчи қанчалик айёр бўлмасин, уни тумшуғидан илинтиради.

Конан Дойл А.

Чипор лента. Ҳикоя. Т., Узадабийнашр, 1963.
40 бет. Тиражи 15 000.

Конан Дойл А. Пестрая лента.

И (Англ.)

ЧИПОР ЛЕНТА

Шерлок Холмс саргузаштлари ҳақидаги ёзувларимни кўздан кечирганимда, унда ёритилган ишларнинг бир қанчаси фожиавий, баъзилари кулгили, айримлари ғалати эканлиги диққатимни тортади. Етмишдан ортиқ бу ишлар ичида битта ҳам жўн ва чаканаси йўқ. Ўз ҳунарига меҳр қўйган Холмс пулга ҳирс қўймаган эди, у ҳеч қачон оддий, жўн ишларни текширишга бел боғламасди; уни ҳамиша ажойиб-ғаройиб ишлар, баъзан эса ҳатто афсонага ўхшаб кетадиган сирли ишлар ўзига тортар эди.

Менга айниқса Ройлоттнинг иши муъжиза туюлади. У вақтда Холмс иккимиз бўйдоқ эдик, Бейкер-стрит кўчасида бир уйда истиқомат қилардик. Бу ёзувни илгарироқ эълон қилардим, лекин бир хотинга бу ишни сир тутаман деб ваъда бериб қўйгандим. Ўша хотин бундан бир ой бурун тўсатдан қазо қилди-ю, бу сирни ортиқ яшириб юришга эҳтиёж қолмади. Дарвоқе, бу иш аслда қандай содир бўлгани баён этилса, зиён қилмайди, нега дёсангиз, доктор Гримсби Ройлоттнинг ўлими ҳақида жуда даҳшатли миш-мишлар тарқалган.

1888 йил апрель кунларининг бирида, эрталаб кўзимни очсам, каравотим ёнида Холмс турибди. У сафар кийимида эди. Одатда у кеч турарди,

ҳозир камин тепасидаги соат еттидан чорақ ўтганини кўрсатарди. Мен унга таажжубланиб, ҳатто бир оз ўпкаланиб қарадим.

— Уйқунгизни бузганим учун узр, Уотсон,— деди у.— Бугун шунақа кун ўзи. Келиб миссис Хадсонни уйғотишибди, у мени уйғотди, мен эса сизни.

— Нима гап ўзи? Ўт тушибдими?

— Йўқ, янги мижоз. Аллақандай қиз жуда ҳовлиқиб келибди, қандай бўлмасин мен билан учрашмоқчи эмиш. Қабулхонада кутиб турганмиш. Жуда муҳим бирор фактни айтмоқчи, бўлмаса, менимча бўйи етган қиз бундай барвақт пойтахт кўчаларида чопиб юрмайди ва бегона одамларни иссиқ ўрнидан қўзғатмайди. Иш ғоятда қизиқ бўлиши мумкин, борди-ю, бу воқеани бошидан эшитмай қолсангиз, кейин аттанг деб юрасиз.

— Жон деб эшнтаман.

Ўз иши билан банд бўлганида Холмсни кузатсам ва унинг мияси нақадар тез ишлаганини кўрсам, шундай ҳузур қилардимки, асти қўясиз. Баъзан унга берилган жумбоқни Холмс ақл билан эмас, қандайдир юксак туйғу билан ечаётгандек туюларди, лекин аслида унинг барча хулосаларини аниқ ва қатъий мантиққа асосланган бўларди.

Мен апил-тапил кийиндим, бир зумдан кейин тайёр бўлдим. Кейин қабулхонага чиқдик. Қора кийиниб, башарасига қалин ўртик тутиб олган қиз бизни кўриб ўрнидан турди.

— Салом, хоним,— деди Холмс, очиқ чирой билан.— Менинг исмим Шерлок Холмс. Бу киши менинг жонажон дўстим ва ёрдамчим доктор Уотсон бўладилар, бу кишининг олдида гапларингизни очиқ айтаверинг, тортинманг. Оҳо, иш йирик-ку, миссис Хадсон эсига келиб каминга ўт ёқибди. Яхши қилибди, нега десангиз, сиз жуда

Совқотиб қолибсиз. Ўтга яқинроқ ўтиринг, ижозат этсангиз сизга бир чашка кофе тутсам.

Қиз камин ёнига ўтиб ўтирар экан:

— Совуқдан қалтираётганим йўқ, мистер Холмс,— деди.

— Нимадан бўлмаса?

— Қўрқувдан, мистер Холмс, даҳшатдан!

Шундай деб, у ўртигини кўтарди-ю, биз унинг жуда ҳаяжонда эканини, башараси қўрқувдан оппоқ оқариб, бужмайиб кетганини кўрдик. Унинг бақрайган кўзларида исканжага тушган жониворникига ўхшаш қўрқув намоён эди. Ёши ҳали ўттизга етмаган бўлишига қарамай, сочига оқ опралаган эди.

Шерлок Холмс қизнинг кўнглидан нималар ўтаётганини билиб, унга тезда кўз югуртириб чиқди.

— Ҳеч нарсадан қўрқманг,— деди у, меҳр билан қизнинг қўлини силаб.— Ишончим комил, бошингиздаги бутун ғам-ташвишларни даф қиламиз... Сиз эрталабки поездда келибсиз-а.

— Мени танийсизми?

— Йўқ, лекин чап қўлингиздаги қўлқопда қайтиб кетиш учун олинган билетни кўриб қолдим. Жуда барвақт турибсиз, кейин станцияга дуколжада жуда ёмон, ўнқир-чўнқир йўлда роса элак-элак бўлиб келибсиз.

Қиз қути ўчиб, чўчиб кетди, саросимага тушиб, Холмсга ялт этиб қаради. Холмс жилмайиб:

— Бунинг ҳайрон қоладиган ери йўқ, хоним,— деди.— Жакетингизнинг чап енгига, етти жойига лой сачрабди. Ҳали қуригани ҳам йўқ. Одатда дуколжада кучернинг чап томонида ўтирилганда, одамга шунақа лой сачрайди.

— Худди сиз айтгандек бўлди,— деди қиз.—

Соат олтиларда уйдан чиқиб, олтидан йигирма минут ўтганда Лэтерхэдга етиб келдим ва биринчи поездга тушиб, Лондонга, Ватерлоо станциясига келдим... Сэр бунга ортиқ тоқат қилолмайман, жинни бўлиб қоламан! Ўламан! Дардимга малҳам бўладиган ҳеч одамим йўқ. Айтмоқчи, менга жонни ачийдиган бир одам бор-а, лекин у шўрлик қандай қилиб ҳам мушкулимни осон қила оларди? Мен сизнинг ҳақингизда эшитгандим, мистер Холмс дарагингизни менга миссис Фаринтош берганди. Унинг бошига оғир мусибат тушганда, жонига оро кирган экансиз. У менга адресингизни берди. О, сэр, менга ҳам ёрдам қилинг, жуда бўлмаса, мени қуршаб олган қоп-қоронғи зулматни бир оз равшанлаштиришга уриниб кўринг! Ҳозир хизматингизга ҳақ тўлашга қодир эмасман, лекин икки ойчадан кейин турмушга чиқаман, ана ўшанда ўз даромадимга ўзим хўжайин бўламан. Ишонинг, яхшилигингизни ерда қолдирмайман.

Холмс конторка олдига келиб, уни очди-да, ён дафтарини олди.

--- Фаринтош...— деди у.— Ҳа-я, у ҳодиса эсимда. Чамамда, бу иш Уотсон, сиз билан танишганимдан олдин содир бўлган эди. Гап опал тоши билан безатилган тиллақош устида борган эди. Сизни ишонтириб айтаманки, хоним, танишингиз ишига қандай қунт билан киришган бўлсам, сизнинг ишингизга ҳам ўшандай астойдил киришаман. Менга ҳақ беришнинг ҳожати йўқ, ишимдан олган лаззатим ҳар қандай инъомдан аъло. Албатта, майда-чуйда сарф бўлмай иложи йўқ, лекин сиз уларни имконингиз бўлганда тўлашингиз қочмайди. Энди сиздан илтимосим шуки, бор гапни ипидан-игнасигача қолдирмай батафсил сўзлаб беринг.

— Ҳайҳот!— деди қиз.— Аҳволим танглиги

дундаки, нимадан чўчиб, нимадан хавфсираётганимни ўзим ҳам билмайман, маслаҳат ҳамда рдам сўрашга ҳаддим сиғадиган одамим ҳам енинг гапларимни асабий бир хотиннинг алжиашлари деб ҳисоблаяпти. У рўй-рост шундай емаса ҳам, унинг тасалли бериб айтган гапларидан ва кўзини олиб қочишидан шу маънони ўқийман. Эшитишимча, мистер Холмс, қилвирликни олиб олишда сизнинг олдингизга тушадиган одам ўқ эмиш. Шунинг учун мени қуршаб олган хавф-таратарга қарши нима қилишим кераклигини сиз йитиб бера оласиз.

— Қулоғим сизда, хоним.

— Исмим Эллен Стонер. Ўгай отам — Ройлоттнинг уйида тураман. У Англияда ўтган энг қадимги саксониялик хонадонлардан бирининг сўнгги намояндаси.

Холмс бошини қимирлатиб қўйди.

— Бу ном менга таниш,— деди у.

— Бир вақтлар Ройлоттлар оиласи Англияда энг бадавлат оилалардан эди. Уларнинг шимолда Беркширда, ғарбда Гемпширда мулклари бўлар эди. Лекин регентлик даврида бир қиморбоз перосхўр оилани батамом хонавайрон қилмагунча, бирин-кетин тўрт авлод асрлар бўйи ўз бойликларини совириб келган. Илгариги мулкдан бир неча акр ер билан икки юз йил олдин қурилган кўҳна уй қолган холос. Айтгандек, уй ҳам аллақачон гаровга қўйилган эди.

Шу авлоднинг энг сўнгги вакили бўлган юмешчик ўз уйида фақир аристократдай қашшоқ дун кечирган. Лекин унинг ёлғиз ўғли, менинг ҳонимимнинг ўгай отам, қандай бўлмасин бу оғир аҳволдан қутулиш кераклигига фаҳми етиб, бир қариндошидан керагича пул қарз олиб университетга биради ва уни битириб врачлик дипломини олади.

Кейин Калькуттага жўнаб кетади, ишини пухта билгани ва тўзимлилиги орқасида шуҳрат қозонади. Лекин бир кун унинг уйини ўғри уради. Бундан Ройлоттнинг шундай газаби қайнайдики, жаҳл устида ўзининг хизматкори — маҳаллий ҳиндилардан бўлган эшик оғасини ўласи қилиб калтаклайди. Ўлим жазосидан зўрға қутулиб қолиб, узоқ вақт турмада азоб чекади, кейин Англияга аламзада ва умидсизликка тушган ҳолда қайтиб келади.

Доктор Ройлотт Ҳиндистонда менинг онам, миссис Стонерга, Банголиядаги армияда хизмат қилган артиллерия генерал-майорининг ёш бева хотинига уйланади. Биз опа-сингил эгизак эдик, опамнинг исми Жулия эди. Онам докторга турмушга чиққанида, энди иккига кирган эдик. Онамнинг яхшигина давлати бор эди, у йилига минг фунтдан кам даромад келтирмасди. Унинг васиятига кўра, биз ўгай отамиз уйида турган вақтда бутун даромаддан доктор Ройлотт фойдаланиши лозим эди. Борди-ю, биз эрга тегсак, ҳар биримизга йиллик даромаднинг маълум бир қисми ажратиб берилиши керак эди.

Англияга қайтиб келганимиздан кейин сал вақт ўтмай онам ўлди, у бундан саккиз йил бурун темир йўлда юз берган фалокат вақтида ҳалок бўлди. Лондонда истиқомат қилиб, медицина ишларини йўлга қўйиш учун ҳаракат қилиб юрган доктор Ройлотт онам ўлгандан кейин бу ниятидан қайтди ва бизларни олиб, ота мулкига — Сток-Моренга кўчиб келди. Онамнинг давлати бизнинг барча орзу-ҳавасларимизга бемалол етар, гўё бизларнинг бахтимизга ҳеч нарса раҳна солмайдигандек эди.

Лекин ўгай отам тамомила ўзгариб қолди. Қўшнилар бошда стокморенлик Ройлотт ўз ота

мулкига қайтиб келганидан қувонган эдилар, лекин Ройлотт қўни-қўшнилар билан борди-келди қилиш ўрнига, уйга қамалиб олди. У уйдан аҳён-аҳёнда, шунда ҳам дуч келган одам билан беҳаёларча жанжаллашгани чиқар эди. Авлоддан ажоддга ўтиб, шу авлод қонига сингиган, жазава тутиб қолиш даражасигача бориб етадиган бад-жаҳллик, иссиқ мамлакатларда узоқ вақт турган ўгай отамда айниқса кучайган эди.

У қўшнилар билан бир неча марта қий-пичоқ бўлди. Икки марта полиция участкасига ҳам олиб боришди. У бутун қишлоқ аҳолисини даҳшатга соладиган бўлиб қолди... Шунинг айтиб ўтиш керакки, у хирсдек бақувват, боз устига, жаҳли чиққанда ўзини билмай қолади, шунинг учун уни кўрганда одамлар ўтакаси ёрилиб, чекка-чеккага туриб кетишади.

Ўтган ҳафта шу ерли бир темирчини анҳорга олиб юборибди, буни бости-бости қилиш учун йиғиб юрган ҳамма пулларимни беришга мажбур бўлдим. Ўгай отам кўчманчи лўлилар билангина дўст. У ота-бобосидан қолган, маймунжон ўсиб ётган бир парча ерига ўша дарбадарлар чодир-чаманини тикиб тўхташи учун ҳам ижозат беради, огоҳо улар билан кўчиб юриб, ҳафталаб уйга келмайди. Бундан ташқари, у ҳайвонларга ўч. Ҳиндистонда яшайдиган бир таниши унга ҳар хил жониворлар юбориб туради. Ҳозир унинг ерида худди ўзи сингари барчага даҳшат солиб, бир павиан¹ билан бир қоплон бемалол сайр қилиб юрибди.

Менинг гапларимдан биз опа-сингил шод-хуррам ҳаёт кечирмаганимизни фаҳмлаган бўлсангиз керак. Хизматкорлар бизникида туришни истамасди, шу сабабдан барча рўзғор ишларини

¹ Иттумшуқ маймун.

Ўзимиз қилардик. Опам ўлганда энди ўттиз ёшга кирган эди. Лекин унинг ҳам сочига аллақачон меникидек оқ оралаган эди.

— Опангиз ўлганми?

— Унинг ўлганига роппа-роса икки йил бўлди, мен сизга худди унинг ўлими тўғрисида гапирмоқчиман. Ўзингиздан қолар гап йўқ, тўрт девор ичида одамови бўлиб яшаганимиздан, тенгқур, ўзимизга муносиб одамлар билан жуда кам учрашар эдик. Бизнинг мисс Гонория Уэстфайл исмли бир бева холамиз бор. У онамнинг синглиси, Хэрроуга яқин жойда туради, ўгай отам ора-чўра ана шу холамникига бориб туришимизга ижозат берарди. Икки йил аввал опам Жулия уникида рождество байрамини кутган эди. Опам ўша ерда флотда хизмат қилиб, истеъфога чиққан бир майор билан танишиб қолади, майор опамга уйланишга истак билдиради. Опам уйга қайтиб келганидан кейин, ўгай отамга майор билан унаштирилганини билдирди. Ўгай отам унинг эрга тегишига монелик қилмади, лекин тўйга икки ҳафта қолганда фожиали ҳодиса юз берди-ю, яккаю ягона жигаримдан жудо бўлдим...

Шерлок Холмс креслога суяниб ўтирар, бошини унинг юмшоқ ёстиғига қўйиб олган эди. Кўзлари юмуқ эди. Гап шу ерга етганда у кўзини очиб, қизга қаради.

— Ўтинаман, биронта ҳам тафсилотни унутмай, иложи борича аниқ қилиб гапиринг.

— Бунинг мен учун ҳеч қийинлиги йўқ, негаки, ўша даҳшатли ҳодисалар миямга қаттиқ ўрнашиб қолган... Мен боя айтганимдек, помещчик уйи жуда кўҳна, фақат бир қанотидагина одам турса бўлади. Пастки қаватда ётоқхоналар жойлашган, меҳмонхоналар уй ўртасида. Биринчи ётоқхонада доктор Ройлотт, иккинчисида опам, учинчисида

мен ётар эдик. Ётоқхоналардан бир-бирига ўтиб бўлмасди, эшиклари битта йўлакка очиларди. Аниқ гапираётибманми?

— Ҳа, жуда аниқ гапираётибсиз.

— Учала ётоқхонанинг деразаси майсазорга қараган. Ўша машъум кечада доктор Ройлотт барвақт ўз хонасига чиқиб кетди, лекин ўрнига ётмаганини биз билардик, у чекадиган ўткир ҳинд сигарасининг ҳиди узоқ вақтгача опамни беҳузур қилди. У сигара ҳидидан безор бўлиб, чор-ночор хонасини тарк этиб, менинг хонамга чиқди, бир мунча вақт унинг турмушга чиқиши тўғрисида гаплашиб ўтирдик. Соат ўн бирда опам ўрнидан туриб, кетмоқчи бўлди, лекин эшик олдига борганда тўхтаб, мендан сўради:

«Менга қара, Эллен, сенга кечалари биров ҳуштак чалгандек бўладими?»

«Йўқ»,— дедим мен.

«Уйқунгда ҳуштак чалмаслигингга ишонасанми?»

«Албатта ишонаман. Нега буни сўраяпсан?»

«Сўнгги кунларда, соат учларда аллакимнинг оҳиста ҳуштак чалганини аниқ эшитаман. Менинг уйқум зийрак, ҳуштакдан уйғониб кетаман. У қўшни уйдан келяптими, майсазорданми — ақлим етмайди. Сен эшитган-эшитмаганингни кўпдан бери сўрамоқчи бўлиб юрган эдим».

«Йўқ, эшитмаганман. Балки буни лўлилар чалгандир?»

«Эҳтимол. Лекин ҳуштак майсазордан келганда, уни сен ҳам эшитган бўлардинг».

«Менинг уйқум сеникидан қаттиқроқ».

«Ке қўй, бу гапиришга арзимайдиган нарс»,— деб кулди опам ва эшигимни ёпиб чиқиб кетди. Бир лаҳзадан кейин эшигини қулфлагани эшитилди.

— Шундай денг!— деб юборди Холмс.— Кечаси ҳар доим эшикни қулфлаб ётармидингиз?

— Ҳа.

— Нима учун?

— Мен сизга докторнинг қоплони билан павиани бор деб айтувдим шекилли. Эшикни қулфлаганимиздан кейингина биз ўзимизни хотиржам ҳис қилардик.

— Тушундим. Давом этинг.

— Кечаси ҳеч ухлолмадим. Даф қилиб бўлмайдиган бир фалокат бўлишини кўнглим сезиб турди. Тун шундай расво эдики, асти қўясиз: шамол увиллар, ёмғир деразани тақиллатар эди. Бир вақт бўрон гувиллаб турганда даҳшатли чинқирӣқ эшитилди. Чинқирган опам эди. Мен каравотдан сакраб тушдим-да, катта рўмолимга ўралиб, йўлакка чиқдим. Эшикни очганимда опам айтган оҳиста ҳуштак товушини эшитгандек бўлдим, кейин алланарса жаранглаб кетди, гўё зилдек темир асбоб ерга тушиб кетгандай бўлди. Опамнинг хонасига югуриб келсам, эшик қия очӣқ экан. Мен нима бўлаётганига ақлим етмай, қўрқувдан ўтакам ёрилиб, тўхтаб қолдим. Йўлакда ёниб турган чироқ нурида опамни кўриб қолдим, у маст одамдек гандираклаб, рангги қув ўчган ҳолда, гўё ёрдам сўраб ёлворгандек икки қўлини олдинга чўзиб, эшикдан чиқиб келди. Югуриб бориб уни қучоқлаб олдим, лекин шу пайт унинг тиззалари букилиб кетди-ю, гурс этиб ерга йиқилди. У қаттиқ оғриққа бардош беролмаётгандек тўлғанар, оёқ-қўли тортишиб, қалтирар эди. Аввалига у мени танимагандек кўринди, лекин устига энгашганимда, бирдан чинқирӣқ юборди... О, унинг бу даҳшатли чинқирӣқини ҳеч вақт унутмайман!

«Ё раббим, Эллен!— деб қичқирди у.— Чипор банда!»

У яна бир нарсa демоқчи бўлиб, бармоғи билан докторнинг хонаси томонни кўрсатди. Кейин яна тўлғаниб, қалтираб кетди-ю, оғзидаги оғзида, бўғзидаги бўғзида қолди.

Мен сапчиб ўрнимдан турдим-да, чинқирганча, ўгай отамни чақиргани югурдим. Унинг ўзи ҳам халатда мен томонга шошиб-пишиб келаётган экан. Ўгай отам чопганича опамнинг хонасига кирганда, опам беҳуш ётарди. Ўгай отам унинг оғзига коньяк қуйди, дарҳол қишлоқ врачини чақириб келишга одам юборди, лекин ҳамма ҳаракат зое кетди, у ҳушига келмай, жон берди. Севикли опамнинг даҳшатли ўлими шундай бўлган эди...

— Ижозатингиз билан бир нарсани сўрасам,— деди Холмс,— ҳуштак товуши билан металлнинг жаранглаганини эшитганингизга ишончингиз комилми? Шу гапларни қасам билан айтиб, гувоҳлик бера оласизми?

— Терговчи ҳам мендан худди шундай деб сўраган эди. Биласизми, бу товушларни мен эшитгандайман, бироқ бўроннинг гувиллаши билан эски уйнинг гичирлагани мени чалғитган бўлиши мумкин.

— Опангиз кийинганмиди?

— Йўқ, у ёлғиз кўйлақда югуриб чиққан эди. Унинг ўнг қўлида ёниб бўлган гугурт чўпи, чап қўлида эса гугурт қутиси бор эди.

— Бу шундан дарак берадики, у алланарсадан қўрқиб кетган-у гугурт чақиб у ёқ-бу ёқни кўздан кечирган. Бу жуда муҳим тафсилот. Хўш, терговчи қандай хулосага келди?

— Доктор Ройлотт жанжалкаш одам эканлиги бутун округга маълум бўлганидан, терговчи

бу ишни жуда синчиклаб ўрганди, лекин опамнинг ўлимига нима сабаб бўлганини сал-пал бўлса ҳам аниқлолмади. Мен терговда опам турадиган хонанинг эшиги ичидан қулфлоглик эканини, деразалар эса ташқаридан эски, кенг темир қопқоқ билан бекитилганини айтган эдим. Деворларни роса ҳафсала билан текширишди, лекин у жуда мустаҳкамлиги аниқланди. Полни текшириш ҳам бирор натижа бермади. Печининг мўркони жуда кенг, тўртта қопқоғи бор. Демак, опам бошига фалокат тушганда ёлғиз бўлганига ҳеч қандай шубҳа йўқ. Бирор таҳдид ва зўрлик белгисини топиб бўлмади.

— Заҳар ичмаганмикин?

— Врачлар текшириб кўришди, лекин заҳарланганини кўрсатадиган ҳеч қандай аломат топишолмади.

— Сизнингча, унинг ўлимига нима сабаб бўлган?

— Менимча, у қўрқув ва асаби бузилганидан ўлган. Лекин ким бунчалик ўтакасини ёрганига сира ақлим бовар қилмайди.

— Бу вақтда қўрғонингизда лўлилар бормиди?

— Ҳа, лўлилар бизникидан ҳеч аримайди.

— Сизнингча, унинг банда, чипор банда тўғрисидаги гапи шимани англатади?

— Баъзан мен бу гапни у алаҳлаб айтган бўлса керак деб ўйлайман, баъзида эса опам аллақандай бандани, масалан, лўлилар бандасини назарда тутиб айтгандир деган хаёлга бораман. Лекин нега у банда чипор бўлади? Эҳтимол, кўпгина лўли хотинлар хол-хол гулли рўмолча ўраб юрганларига ишора қилгандир.

Холмс бошини чайқаб қўйди, афтидан, бу изоҳ уни қаноатлантирмади.

— Бунда бир сир бор,— деди у.— Марҳамат, давом этинг.

— Шундан бери икки йил ўтди, ҳаётим бу вақт ичида илгаригидан бешбаттар диққинафаслик билан кечди. Лекин бир ой муқаддам ўзим яхши танийдиган бир одамим турмушга чиқишимни сўради. Унинг исми Эрмитеж, Пэрси Эрмитеж. Реднинг яқинидаги крэнуотерлик мистер Эрмитежнинг ўртанча ўғли. Ўгай отам никоҳинизга монелик қилмади. Баҳорда тўйимиз бўлиши керак эди.

• Икки кун олдин уйимизнинг ғарб томондаги қанотида аллақандай тузатишлар бошланди. Ётоқхонамнинг деворини тешишди, шу важдан мен опам вафот этган хонага кўчиб чиқиб, у ётиб юрган каравотда ётишга мажбур бўлдим. Бугун кечаси, ухламай опамнинг фожиавий ўлими тўғрисида ўйлаб ётиб, тўсатдан сукунатда опамнинг ўлиmidан дарак берган худди ўша оҳиста ҳуштак товушини эшитиб, жон-поним чиқиб кетганини бир тасаввур қилинг-а. Мен ирғиб ўрнимдан турдим, чироқни ёқдим, лекин хона ичида ҳеч зот кўринмади. Азбаройи ҳаяжонга тушганимдан қайтиб ўринга ётишга раъйим бўлмади, тонг ёришар-ёришмас уйдан астагина чиқдим-да, уйимиз рўпарасидаги «Тож» меҳмонхонаси олдида дуколка ёллаб Лэтерхэдга бордим, кейин сизни кўриш ва сиздан маслаҳат олиш ниятида бу ерга келдим.

— Жуда оқилона иш қилгансиз,— деди дўстим.— Лекин менга ҳамма гапни мукаммал айтдингизми?

— Ҳа, ҳаммасини айтдим.

— Йўқ, ҳамма гапни айтмадингиз, мисс Ройлотт: ўгай отангизга шафқат қилиб, унинг айбини бекитяпсиз.

— Гапингизга тушунмаяпман...

Холмс жавоб бериш ўрнига қизнинг енгига тикилган қора тўр безакни кўтарди. Қизнинг оппоқ билагига беш панжанинг изи тушиб, мўматалоқ бўлиб қолган эди.

— Сизга бағритошлик билан озор етказибдилар, — деди Холмс.

Қиз шолғомдек қизариб, шоша-пиша енгини туширди.

— Ўгай отам баджаҳл одам, — деди у. — У жуда бақувват, қанчалик кучли эканини ўзи билмайди.

Орага узоқ вақт жимлик чўкди, Холмс қўлларини иягига тираб, каминдаги ўтнинг чирсиллаб ёнишига қараб ўтирарди.

— Бу жуда чигал иш, — деди у ниҳоят. — Ишни қандай бошлаш тўғрисида бир қарорга келишдан олдин, мен яна мингларча тафсилотни аниқласам деган эдим. Лекин бир минутни ҳам зое ўтказиб бўлмайди. Борди-ю, биз бугун Сток-Моренга етиб борсак, ўгай отангизга билдирмай ўша хоналарни кўздан кечиришимизнинг иложи борми?

— У менга жуда зарур иш билан бугун шаҳарга боришлигини айтган эди. Ҳойнаҳой у куни бўйи уйда бўлмайди, шундай бўлса, сизга ҳеч ким халал бермайди. Бизнинг бир эконоамкамиз бор, лекин у қариб, парти кетиб шарти қолган, эсини еб қўйган, уни бирор жойга осонгина жўнатиб юбориш мумкин.

— Жуда соз. Сафар хусусида эътирозингиз йўқми, Уотсон?

— Асло.

— Бўлмаса, иккимиз етиб борамиз. Ўзингиз энди нима қилмоқчисиз?

— Шаҳарда битирадиган баъзи ишларим бор.

Лекин сизларнинг етиб боришингизга уйда бўлиш учун ўн пиккидаги поездда қайтаман.

— Бизни чоштгоҳдан кейин кутинг. Менинг ҳам бу ерда баъзи ишларим бор. Балки қолиб, биз билан нонушта қиларсиз?

— Йўқ, мен бораёй! Сизга бошимга тушган ташвишларимни гапириб бердим, елкамдан тоғ ағдарилгандай бўлди. Сиз билан яна учрашувдан ғоят хурсанд бўламан.

У қалин қора ўртикни юзига туширди-да, хонадан чиқиб кетди.

Шерлок Холмс креслонинг суянчигига ясланиб:

— Хўш, бу иш тўғрисида нима деб ўйлайсиз, Уотсон?— деб сўради.

— Менимча, бу ниҳоятда сирли ва расво иш.

— Жуда расво, жуда сирли.

— Борди-ю, меҳмонимиз айтган гап рост бўлса, у хонанинг поли, девори мустаҳкам, эшикдан, дсразалардан ва печь мўрисидан одам киролмаса, унда сирли равишда ўлган вақтида опаси яккаю ёлғиз бўлган.

— Ундай бўлса, тунги ҳуштак товуши ва унинг ўлим олдидаги жуда ғалати гаплари нимани англатади?

— Ақлим бовар қилмаяпти. Агар бутун далиллар: тунги ҳуштак, кекса доктор апоқ-чапоқ бўлган лўлилар бандаси, қизнинг ўлим олдида аллақандай бандага қилган ишораси, ниҳоят, мисс Эллен Стонер эшитган, фақат деразанинг темир қопқоғи чиқариши мумкин бўлган жаранг-журунг товуш ҳақидаги гаплар жамланса, бунинг устига, доктор ўгай қизининг тўйини бузишдан манфатдор эканлиги эътиборга олинса, менимча, биз бу муаммони ҳал қилиш учун калаванинг учини топдик.

— Сизнинг фикрингизча, у ерда лўлилар нима қилишган?

— Билмайман... Ақлим етмаяпти.

— Тахминларингизга менинг бир қанча эътирозларим бор.

— Менинг ҳам, шунинг учун биз бугун Сток-Моренга борамиз. Мен ҳамма нарсани ўша ерда текшириб кўрмоқчиман... Ё тавба, бу қандай гап!

Дўстим шундай хитоб қилди, чунки тўсатдан эшик ланг очилди-ю, хонага девдек бир одам кириб келди. У врач деса врачга, заминдор деса, заминдорга ўхшамайдиган кийим кийган эди. Кийим-боши ғалати, хилма-хил эди, бошида қора цилиндр, эгнида узун камзул, оёғида узун гетралар. Қўлига овчилар қамчиси ушлаб олган. У шундай дароз эдики, цилиндри эшигимизнинг кесакисига тегиб турарди, яғрини шу қадар кенг эдики, эшигимиздан зўрға кириб келди. Унинг офтобда бронза рангига кирган баркашдек юзини қат-қат ажин босган эди, ич-ичига ботиб кетган, ғазаб билан чақнаб турган кўзлари ва узун, ингичка қоқ суяк бурни унга қари йиртқич қуш тусини бериб турарди.

У Шерлок Холмсдан нигоҳини узиб, менга бир қаради-да, яна Холмсга тикилди.

— Қайси бирингиз Холмс бўласиз?— деди у, ниҳоят.

Дўстим бамайлихотир жавоб берди:

— Бу менинг номим, сэр. Сиз муродингизга етдингиз, номимни билиб олдингиз, мен бўлсам сизнинг исми-шарифингизни билмайман.

— Мен стокморенлик доктор Гримсби Ройлоттман.

Шерлок Холмс илтифот кўрсатиб:

— Марҳамат, доктор, ўтиринг,— деди.

— Утирмайман! Бу ерга менинг ўгай қизим

кириб чиқди. Мен бу ерга унинг изидан келдим.
Сизларга у нима деди?

— Бу йил баҳор совуқ келдим!—деди Холмс.

Чол ғазаб билан ўшқирди:

— Нима деди у сизга?

Дўстим пинагини бузмай давом этди:

— Лекин, эшитишимча, заъфар гуллар барқ
уриб очилаверади дейишади.

Меҳмонимиз олдинга бир қадам ташлади-да,
овчилар қамчисини ўйнатиб дағдаға қилди:

— Аҳа, гаплашмай чиқариб юбормоқчисиз-а!
Сизни биламан. Сиз аблаҳ одамсиз! Сиз тўғри-
ингиздаги гапларни эшитдим. Сиз бошқаларнинг
ишига тумшуғингизни тиқишга иштиёқманд экан-
сиз.

Дўстим жилмайди.

— Сиз бетамиз одамсиз!

Холмс яна ҳам ёйилиб кулди.

— Полиция исковучи!

Холмс астойдил хохолаб кулиб юборди.

— Сиз ажиб дилкаш ҳамсуҳбат экансиз,—
деди у.— Чиқиб кетаётганингизда эшикни ёпиб
кетинг, бўлмаса, қаранг, шамол жуда ғўриллаб
киряпти.

— Қўнглимдаги гапни айтмасдан кетмайман.
Менинг ишларимга аралашишни хаёлингизга ҳам
келтирманг. Мен биламан, мисси Стонер бу ерга
келиб кетди, уни пойлаб келдим! Йўлимга гов
бўлмоққа уринган одамнинг шўри қурийди! Мана
бунга қаранг!

У тез юриб бориб, темир косовни қўлига олди-
да, куракдек забардаст қўллари билан уни букиб
ташлади.

— Чангалимга туша кўрманг!—деб ўшқир-
ди-да, букилиб кетган косовни прғитиб юбориб,
хонадан чиқиб кетди.

— Қандай хушмуомала жаноб-а?— деди Холмс кулиб.— Мен унақа барзанги эмасман, лекин у бу ердан чиқиб кетмаганда ундан кучсиз эмаслигимни кўрсатиб қўйган бўлардим.

Шундай деб у темир косовни олди-да, бирпасда тўғрилади қўйди.

— Мени полициячиларга қўшиш қанчалик сурбетлик-а! Ҳалиги машмашадан кейин текширишларимиз яна ҳам қизиқарли бўладиган бўлди! Ишонаманки, бечора қиз бу ҳайвон таъқиб қилаётганини билмай қолгани учун зарар-заҳмат кўрмас. Ҳозир, Уотсон, нонушта қиламиз, кейин мен юристларга учрашиб, улардан баъзи нарсаларни билиб келаман.

Холмс соат бирларда қайтиб келди. Унинг қўлида ёзув ва рақамлар ёзилган кўк қоғоз бор эди.

— Мен докторнинг марҳума хотини қолдирган васиятномасини кўрдим,— деди у.— Унинг маъносига тузукроқ етиш учун марҳума бутун пулига олиб қўйган қимматли қоғозларнинг ҳозирги баҳосини сурштириб кўрдим. У ўлган йили қоғозларидан оладиган умумий даромади деярли бир минг бир юз фунт стерлингни ташкил қилар экан, лекин орада ўтган вақт ичида қишлоқ хўжалик маҳсулотларининг нархи пасайиб борганидан йиллик даромад етти юз эллик фунтга тушиб қолибди. Эрга теккан ҳар бир қизи йиллик даромаддан икки юз эллик фунт стерлинг олишга ҳақли экан. Демак, агар ҳар икки қизи эрга тегса, бизнинг бояги азаматимизнинг даромадидан барака қочарди... Бир қизи эрга чиққундай бўлса ҳам унинг даромади анча-мунча камайиб кетарди... Пешингача овора бўлганим бекор кетмади, ўғай ота ўғай қизининг тўйини бузишга барча асослари борлигини тасдиқлайдиган аниқ далил-

ларни қўлга киритдим. Вазият жуда жиддий, Уотсон, бир минутни ҳам бекор ўтказмаслигимиз керак, бунинг устига, чол биз унинг ишлари билан қизиқаётганимизни билади. Агар сиз тайёр бўлсангиз, тезроқ кэб чақириб, вокзалга жўнашимиз даркор. Чўнтагингизга тўппонча солиб олсангиз, сиздан жуда миннатдор бўлардим. Темир косовни тугун қилиб тугадиган жентельменнинг эсини жойига тушириш учун тўппонча жуда бопта омил. Бизнинг кунимизга тўппонча-ю, тиш чўтка ярайди, холос.

Ишимиз ўнгидан келиб Ватерлоо вокзалида дарҳол вагонга тушиб олдик. Лэтерхэдга етиб келганимиздан кейин, станциядаги меҳмонхона олди-дан тарантас кира қилдик-да, Сэррининг хушман-зара йўллари-дан беш милча йўл юрдик. Ҳаво очик, қуёш порлаб турар, кўкда бир неча жойда парча-парча булутлар сузиб юрарди. Йўл чети-даги дарахтлар ва буталар куртак ёзган, нам ер-нинг хушбўй ҳидидан туйинган ҳаво мусаффо эди.

Борлиқни гулга буркаётган баҳор билан бизни бу ерга келишга мажбур этган даҳшатли иш ўртасидаги тафовут менга ғалати туюлар эди! Ош-нам қўлини қовуштириб, шляпасини кўзигача бостириб кийиб, иягини кўкрагига осилтирганча, чуқур ўйга чўмиб ўтирар эди. У тўсатдан бошини кўтарди-ю, елкамга қоқиб, менга кўкаламзор томонни кўрсатди.

— Қаранг!

Тепаликнинг ён багрида бепоён боғ ястаниб ётарди: дарахтлар орқасидан уйларнинг томлари ва заминдорнинг кўҳна уйи устидаги найза кўзга чалинарди.

— Сток-Морен шуми?— деб сўради Шерлок Холмс.

— Ҳа, сэр, у доктор Гримсби Ройлоттнинг уйи,— деди киракаш.

— Уйнинг чап тарафида иморат кўриняпти-ку,— деди Холмс.— Биз ўша ерга боришимиз лозим.

Арава эгаси чап томонда кўзга ташланаётган уйларнинг томларини кўрсатиб:

— Биз ҳув анави қишлоққа кетяпмиз,— деди.— Лекин сиз шошилаётган бўлсангиз, шу ерда тушиб, манави девордан ошинглар-да, дала ўрта-сидаги сўқмоқдан юринглар... Бир хоним келяпти-ку, ана ўша сўқмоқдан.

Холмс кафтини соябон қилиб сўқмоққа қаради-да:

— У хоним мисс Стонерга ўхшайди,— деди.— Яхши, сўқмоқ билан кетамиз.

Биз тарантасдан тушиб, кира пулини бердик, тарантас Лэтерхэдга қайтиб кетди.

— Бу шоввоз, бизларни архитекторлар экан деб ўйлагани маъқул,— деди Холмс,— шунда бизнинг бу ерга келганимиз тўғрисида гап-сўз кўпаймайди. Салом, мисс Стонер! Кўрдингизми, ваъдага вафо қилиб, худди айтган вақтимизда келдик.

Эрта билан бизникига келган хоним хурсанд бўлиб, шошилганча биз томон келди ва қўлимизни самимий қисиб:

— Кўзим тўрт бўлиб, сизларни кутаётган эдим!— деди.— Йшимиз жуда ўнгидан келди: доктор Ройлотт шаҳарга кетибди, кечқурунгача келиши даргумон.

— Биз доктор билан танишиш шарафига муяссар бўлдик,— деди Холмс ва нима бўлганини икки оғиз сўз билан гапириб берди.

Мисс Стонер қути ўчиб:

— Вой шўрим! У мен билан изма-из борган экан-да!— деб юборди.

— Шундай бўлса керак.

— У шундай айёрки, ўзимни ҳамма вақт хавф-хатар остида ҳис қиламан. Қайтиб келса, энди у нима дейди?

— У қадамини ўйлаб боснига мажбур бўлади, чунки бу ерда ундан ҳам айёроқ одам топилади. Сиз кечаси хонангиз эшигини қулфлаб ётинг. Агар галва қиладиган бўлса, сизни Хэрроуга, холангизиникига олиб кетамиз... Хўш, энди иложи борича фурсатни қўлдан бермайлик, бизни ўша хоналарга олиб бориш, уларни текшириб кўрайлик.

Уй пўпанак босган кўк тошлардан қурилган ва ўртада қад кўтариб турган баланд бинонинг икки томонида иккита ярим доира қанот қисқич-бақанинг қисқичига ўхшаб қулоч керган экан. Бир қанотдаги ойналар синиб кетган, деразаларига тахта қоқиб қўйилган, томининг у ер-бу ери ўпирилиб тушган. Уйнинг ўртадаги асосий қисми ҳам вайронага ўхшаб кўринади. Лекин ўнг қанот яқингинада тузатилган экан, деразалардаги тўр пардалар ва мўрилардан чиқаётган кўкиш тутунга қараганда, оила шу қанотда истиқомат қиларди. Энг чеккадаги девор ёнига ҳоваза қурилган, аллақандай иш бошланган эди. Лекин биронта ҳам уста кўринмасди.

Холмс хор-хас босган ўтзор устидан аста-секин юриб, деразаларни ташқи томондан синчиклаб кўздан кечира бошлади.

— Фаҳмимча, мана бу хонада илгари сиз тургансиз. Ўртадаги дераза опангиз турган хонаники, асосий бинога яқинроқ анави учинчи дераза эса, доктор Ройлотт турадиган хонаники..

— Топднгиз, тўғри. Лекин мен ҳозир ўртадаги хонада тураман.

— Биляпман, ремонт туфайли. Айтмоқчи, бу

деворни бунчалик шошилишга тузатишга ҳожа¹ йўққа ўхшайди-ку.

— Сира ҳам ҳожати йўқ, менимча, бу мен¹ ўз хонамдан чиқариш учун бир баҳона, холос.

— Эҳтимолдан узоқ эмас. Демак, деразалар қаршисидаги деворнинг нарёғи йўлак, учала хонанинг эшиги йўлакка қараган. Йўлакда, албатта деразалар бўлса керак?

— Ҳа, лекин улар жуда кичкина. Қўзи шундай торки, ундан одам сифмайди.

— Опа-сингил эшикни қулфлаб ётгансиз, шунинг учун у ёқдан сизларнинг хонангизга одам кириши сира мумкин эмас. Барака топинг, хонангизга кириб, дераза қопқоқларини ёпинг.

Мисс Стонер Холмснинг илтимосини бажо келтирди. Холмс дераза қопқоғини очмоқчи бўлиб қилган барча уриниши беҳуда кетди: пичоқнинг учини суқиб лўкидонни кўтариш учун кичкинагина ҳам тирқиш йўқ эди, Холмс лупа билан ошиқмошиқларни кўздан кечирди, лекин улар қаттиқ темирдан ясалган, қалин деворга маҳкам қоқиб қўйилган эди.

— Ҳм!— деб қўйди Холмс, ўйга толиб нягини қашир экан.— Менинг дастлабки тахминимни далиллар чипакка чиқарди. Дераза қопқоқлари берк бўлса, бу деразалардан баний одам боласи ичкарига киролмайди... Ҳай, ҳеч бокиси йўқ, хоналарнинг ичинини кўрайлик-чи, балки бирор нарсани аниқлармиз.

Ён томондаги кичкина эшикдан оҳак билан оқланган йўлакка кирдик, учала хонанинг эшиги шу йўлакка қараган эди. Холмс учинчи хонани кўриб ўтирмади, биз тўппа-тўғри иккинчи хонага, ҳозирги вақтда мисс Стонер истиқомат қиладиган хонага кирдик. Унинг опаси худди шу хонада вафот этган эди. Хона оддий жиҳозланган, шифти

паст эди, унда қадимги қишлоқ уйларида бўладиган кенг камин бор эди. Бир бурчакда жавон турарди; бошқа бурчакка оппоқ одеял солинган тор каравот қўйилган: деразанинг чап томонини пардоз столи эгаллаган. Бу жиҳозлардан ташқари иккита стул ҳам бор эди, хона ўртасига шолча солинганди. Деворлардаги панеллар қорайиб кетган, қурт еб илма-тешик қилиб юборган. Улар шу қадар кўҳна эдикн, чамаси, уй қурилгандан бери уларни алмаштирмаган эдилар.

Холмс бир стулни олди-да, чурқ этмай унга ўтирди. У диққат билан деворларнинг паст-баландини кўздан кечирди, хонанинг ҳамма ёғини ўрганиб, энг арзимас нарсаларни ҳам текшириб чиқди. Алоҳа каравот устида осилиб ётган қўнғироқнинг йўғон чилвири унинг эътиборини жалб қилди. Чилвирнинг дастаси шуindoққина ёстиқ устига тегиб турарди. Холмс чилвирни кўрсатиб:

— Бу қўнғироқ қаерга ўтказилган?— деб сўради.

— Хизматкорнинг хонасига.

— Бу бошқа асбобларга қараганда янгироқ кўринади.

— Ҳа, атиги икки-уч йил олдин ўтказилган.

— Чамаси, буни опангиз илтимос қилган бўлса керак?

— Йўқ, у сира бундан фойдаланмаган. Ҳамма юмушни ҳамиша ўзимиз бажарардик.

— Дарвоқе, буерда у ортиқча матах. Авф этасиз, мен сизни бир оз тутиб қоламан: полни яхшилаб кўздан кечирсам деган ниятим бор.

Холмс лупани ушлаб, ҳар бир ёриқни диққат билан кўздан кечириб, пол устида олдинга-орқага эмаклаб бориб кела бошлади. Девордаги панелларни ҳам у гоаят синчиклаб текширди. Кейин каравот олдинга келиб, ҳафсала билан уни ва девор-

ни кўздан кечириб чиқди-да, қўнғироқнинг чилвирини тортиб кўрди.

— Йё, бу ёлғондака қўнғироқ экан-ку!

— У жарангламайдими?

— Ҳатто симга уланмаган ҳам. Қизиқ! Кўряписизми, у ҳаво кирадиган туйнук тепасидаги илмоққа боғлаб қўйилибди.

— Ғалати-ку! Буни пайқамабман ҳам.

— Жуда ҳам ғалати...— деб ғудранди Холмс, чилвирни тортиб.— Бу хонада кўпгина нарсалар одамнинг диққатини ўзига жалб қиляпти... Масалан, туйнуkning осонгина ташқарига очса бўларкан, қурувчининг калтабинлигини қарангки, уни қўшни хонага очибди.

— Бу ҳам яқинда қилинган,— деб жавоб берди Эллен.

— Қўнғироқ билан деярли бир вақтда қилинган,— деди Холмс.

— Ҳа, ўша пайтда бу ерда баъзи нарсаларни тузатган эдилар.

— Тузатишлари кўп қиёмат-ку: қўнғироқлари чалинмайди, туйнуклари эса ҳавони янгиламайди. Ижозат этсангиз, мисс Стонер, бошқа хоналарни ҳам текшириб кўрсак.

Гримсби Ройлоттнинг хонаси ўгай қизиникидан катта, лекин ўшандай оддий жиҳозланган эди. Хонага кирганимизда даставвал кўзимизга ташланган нарсалар шулар бўлди: сафар каравоти, аксари техникага оид китоблар қўйилган чоғроқ ёғоч раф, каравот ёнига қўйилган курси, девор ёнидаги тўқима стул, тўгарак стол ва катта пўлат сандиқ. Холмс ҳар бир буюмни зўр қизиқиш билан текшириб, хона ичида оҳиста юра бошлади. У пўлат сандиқни уриб қўйиб, сўради.

— Бу ерда нима бор?

— Ҳар хил қоғозлар, ҳужжатлар.

— Оҳ-ҳо! Бундан чиқди, бу сандиқни очиб кўрган экансиз-да?

— Бундан бир неча йил аввал, бир кўзим тушган эди. Ҳалиям эсимда, унда бир тўп қоғоз бор эди.

✓ Ишқилиб бунда мушук йўқми? 0

— Йўқ. Гапнигиз жуда қизиқ-а!

— Мана бунга бир қаранг-чи!

Холмс шуни деб сандиқ устидан сут солинган кичкина идиш олди.

— Йўқ, биз мушук асрамаймиз. Лекин ҳовлимизда қоплон билан павнаи бор.

— Қоплон — катта мушук холос, имоним комилки, бу кичкина идишдаги сут унинг нафсини қондиrolмайди. Қидирган нарсам шу эди, энди калаванинг учи топилди.

Холмс стул олдига чўкка тушиб ўтирди-да, унинг ўтириладиган жойини ғоятда диққат билан кўздан кечира бошлади. У ўрнидан туриб, лупани чўнтагига солиб қўяр экан шундай деди:

— Раҳмат сизга, масала равшан. А-ҳа, мана жуда аломат нарса!

Итларни ўргатиш учун ишлатиладиган кичикроқ қамчи унинг диққатини жалб қилди. У каравотнинг оёғига илиб қўйилган, учи сиртмоқ қилинган эди.

— Бунга нима дейсиз, Уотсон?

— Менингча, бу оддий бир қамчи. Нима сабабдан учи сиртмоқ қилинганига ақлим етмай турибди.

— Унчалик оддий эмас бу... Эҳ, дунёда ёвузлик шунча кўп-а, ҳаммасидан ҳам ёвуз ишни ақлли одам қилгани ёмон!.. Хўп, мисс, муродим ҳосил бўлди, керакли барча нарсаларни билиб олдим. Энди ижозат этсангиз, майсазорда бирпас айлانسак.

Холмсни мен ҳеч вақт бундай қовоғи солинган ва хомуш ҳолда кўрмаган эдим. Хийла вақт биз чурқ этмай олдинга-орқага бориб келиб турдик. Холмс хаёл суришдан тўхтагунича на мен, на мисс Стонер унинг хаёлини бўлмадик.

— Энг муҳими шуки, мисс Стонер,— деди у,— менинг айтганларимга жуда аниқ амал қиласиз.

— Нима десангиз ҳаммасини бажону дил қиламан.

— Бу жуда оғир гап, бунда тараддудга ўрин бўлмаслиги керак. Ҳаётингиз изминдан чиқмаслигингизга боғлиқ.

— Бутун ихтиёрим сизда.

— Биринчидан, биз иккимиз — дўстим билан мен, кечаси сизнинг хонангизда қолишимиз лозим.

Мисс Стонер билан мен унга таажжубланиб қарадик.

— Шундай қилмасак бўлмайди. Сизга ҳаммасини тушунтириб бераман. Анави томондаги бино нима, қишлоқ меҳмонхонасими?

— Ҳа, «Тож» меҳмонхонаси.

— Жуда соз. Ўша ердан сизнинг деразала-рингиз кўринадими?

— Жуда яхши кўринади.

— Ўгай отангиз қайтганда, унга бошим оғри-япти деб баҳона кўрсатингу, хонангизга кириб эшикни қулфлаб олинг. Кейин, у ётгани хонасига кириб кетганини эшитганингизда, деразангизни қопқоғини очинг-да, лўкидонни кўтариб, деразага чироқ ёқиб қўйинг, бу чироқ бизларга сигнал бўлади. Шундан сўнг кўнглингиз тилаган нарсани олиб илгариги хонангизга чиқиб кетинг. Ишонаманки, ремонт қилинаётган бўлса ҳам, у ерда бир кеча тунаб қола оларсиз.

- Шубҳасиз.
- Қолган ишларни бизга қўйиб беринг.
- Хўш, сизлар нима қилмоқчисизлар ўзи?
- Биз кечани сизнинг хонангизда ўтказиб, сизни қўрқитган товушнинг нималигини аниқламоқчимиз.

Мисс Стонер дўстимнинг енгидан оҳиста ушлаб шундай деди:

— Фаҳмимча, мистер Холмс, бир хулосага келган кўринасиз.

— Эҳтимол шундайдир.

— Ундай бўлса, барча азиз-авлиёлар ҳурмати, айтинг-чи, опам нимадан ўлибди?

— Мен аниқ далиллар йиғиш ниятидаман.

— Бўлмаса, менга шуни айтинг-чи, мен опамнинг юраги ёрилиб ўлди, деб қилган фаразим тўғрими?

— Йўқ, нотўғри, менимча, унинг ўлимига бошқа муҳимроқ нарса сабаб бўлган... Энди мисс Стонер, сиз билан ажралишамиз, чунки мистер Ройлотт қайтиб келиб, бизни кўриб қолса, шунча йўлдан овора бўлиб келганимиз беҳуда бўлади. Хайр! Дадил бўлинг, мен айтган нарсаларни аниқ бажо келтиринг, кўнглингиз тўқ бўлсин, сизга таҳдид қилаётган хавф-хатарни тезда даф қиламиз.

Шерлок Холмс билан мен «Тож» меҳмонхонасидан осонгина жой олдик. Бизнинг номер юқори қаватда эди, деразамиздан боғнинг дарвозаси ва Ройлотт уйининг одам турадиган қисми кўриниб турарди. Кечки ғира-ширада биз доктор Ройлотт фойтунда ўтиб кетаётганини кўриб қолдик, фойтун ҳайдаб келаётган чиллакдек бола олдида унинг баҳайбат гавдаси тепадек бўлиб кўринарди. Бола зил-замбилдек дарвозани ҳадеганда очолмай роса уринди, биз докторнинг унга ўшқиргани-

ни эшитиб, қаҳр-ғазаб билан унинг тумшуги олдида муштини ўйнатганини кўриб турдик. Файту дарвозадан ичкари кириб кетди, орадан хийла вақт ўтгач, хоналардан бирида ёқилган чироқ нури дарахтлар орасидан липиллаб кўрина бошлади.

Биз чироқ ёқмай, қоронғида ўтирардик.

— Очигини айтсам, бугун кечаси сизни олиб борсаммикин-йўқмикин деб ҳайрон бўлиб турибман!— деди Холмс.— Жуда хавфли ишга қўурибмиз.

— Сизга фойдам тегадими ўзи?

— Жуда катта фойдангиз тегиши мумкин.

— Ундай бўлса, албатта бораман.

— Раҳмат.

— Хавф-хатар тўғрисида гапиряпсиз. Чамаси, сиз у хоналарда мен кўрмаган баъзи нарсаларни кўрганга ўхшайсиз.

— Йўқ, сиз нимани кўрган бўлсангиз мен ҳам фақат ўшани кўрдим, лекин мен бундан бошқача хулосалар чиқардим.

— Мен хонада қўнғироқнинг чилвиридан бошқа ғайри табиий нарсани кўрмадим, лекин ростини айтсам, бундай қўнғироқнинг нима кераги борлигига ақлим етмаяпти.

— Туйнукка эътибор қилдингизми?

— Ҳа, лекин, менимча, икки хона ўртасидаги бу туйнукнинг ҳеч қандай аҳамияти йўқ бўлса керак. У шундай торки, ундан ҳатто сичқоннинг ўтиши ҳам маҳол.

— Шундай туйнук борлигини Сток-Моренга келишимиздан олдиноқ билгандим.

— Йўғ-е?

— Рост билгандим. Эсингиздами, мисс Стонер, опам доктор Ройлотт сигарасининг ҳидидан қочиб чиқди деганди. Бу икки хона орасида туй-

пук борлигини кўрсатарди, лекин у жула ҳам тор экан, бўлмаса терговчи хонани текширганда уни кўрган бўларди. Шунда мен у ерда туйнук бор деган қарорга келган эдим.

— Лекин туйнукда қандай хавф-хатар бор?

— Қаранг-а, қандай галати ўхшашлик: каравот устидан туйнук очиб, чилвир ўтказадилар, каравотда ётган хоним эса вафот этади. Бу сизни ажаблантирмайдими?

— Мен шу вақтга қадар буларни бир-бирига боғлай олмаяпман.

— Каравотда сиз ҳеч нарсани пайқадингизми?

— Йўқ.

— У полга қоқиб қўйилган. Каравот полга маҳкамлаб қўйилганини илгари ҳеч кўрганмисиз?

— Ростини айтсам кўрмаганман.

— Хоним каравотини ҳеч қачон суролмаган, каравот доим туйнук билан чилвирнинг тагида турган. Қўнғироқ чалинмагани учун уни тўғридан-тўғри чилвир деявериш керак.

— Холмс!— деб қичқириб юбордим мен.— Сизга очниқ-ойдин бўлган нарса менга сал-пал аён бўлаётибди. Пухта ўйланган даҳшатли жиноятнинг олдини олишга жуда ҳам вақтида келибмиз.

— Ҳа, бу даҳшатли жиноят пухта ўйланган. Мабодо жиноятни врач қилса, у ҳар қандай жиноятчидан хавфлироқ бўлади. Унинг асаби мустаҳкам, билими зўр... Бу одам жуда қув, лекин, Уотсон, имоним комилки, биз уни тумшуғидан илтирамиз. Бугун кечаси бошимиздан жуда қўрқинчли воқеаларни кечиришга тўғри келади, шунинг учун келинг, шу қолган вақт ичида бамайлихотир трубкаларимизни чекиб, қизиқ нарсалар тўғрисида гаплашамиз.

Соат тўққизларда дарахтлар орасидан кўри-

ниб турган чироқ нури сўнди-ю, қўрғон зулмат қўйнига ғарқ бўлди. Шу алпозда икки соат ўтди, соат роппа-роса ўн бирда деразамизнинг тўғрисида ёлғиз чироқнинг ёруғ нури шуъла соча бошлади.

Холмс ирғиб ўрнидан туриб:

— Бизга сигнал беряпти. Чироқ ўртадаги хонада ёняпти,— деди.

Холмс чиқиб кетаётиб, меҳмонхона эгасига, биз бир танишимизникига меҳмонга кетяпмиз, тунаб қолишимиз ҳам мумкин, деб айтиб қўйди. Бир дақиқадан кейин қоп-қоронғи йўлга чиқдик. Сарин шабада юзимизга уриб турар, сариқ нур эса зим-зиё кечада милтиллаб бизга йўл кўрсатар эди.

Қўрғонга осонгина кириб олдик, чунки эски тахта девор жуда кўп жойда бузилиб-ағдарилиб кетган эди. Биз дарахтлар орасидан юриб, майсазорга етдик-да, ундан ўтиб, энди деразадан ошмоқчи бўлиб турган эдик, баногоҳ бадбуруш болага ўхшаш аллақандай бир махлуқ дафна буталари орасидан ўқдек отилиб чиқди-ю, ўт устида биланглаб чопиб, кўз очиб юмгунча майсазордан ўтди ва қоронғилик ичига кириб ғойиб бўлди.

— Ё раббий!— деб шивирладим мен.— Кўрдингизми?

Аввалига Холмс ҳам мендек қўрқиб кетди. Қўлимдан чангаллаб олиб, қисқичда қисгандек қисди. Кейин оҳиста бир кулиб қўйди-да, аранг эшитиладиган қилиб ғўдранди.

— Ўхшатмай учратмас! Павиан-ку бу.

Мен докторнинг эркатойларини унутиб қўйган эдим. Ҳар дамда устимизга сапчиши мумкин бўлган қоплон-чи! Очигини айтсам, Холмсдан ибрат олиб, ботинкамни ечиб ташлаб, деразадан ошиб; ётоққа тушганимда ўзимни анча яхши ҳис қил-

дим. Дўстим товуш чиқармай дераза қопқоғини ёпди-да, чироқни стол устига олиб қўйди ва хонага тез бир кўз югуртириб чиқди. Бу ерда ҳамма нарсa кундузгидек эди. У менга яқин келди-да, қўлини карнай қилиб шивирлади:

— Тиқ этган товуш ҳам бошимизга етади.

Мен бош иргатдим.

— Чироқ ёқмасдан ўтиришимиз керак. Туйнукдан чироқни кўриб қолиши мумкин.

Мен яна бошимни қимирлатиб қўйдим.

— Ухлаб қолманг, ҳаётингиз шунга боғлиқ. Тўппончани тахт қилиб, ушлаб туринг. Мен каравотнинг четига ўтираман, сиз стулга ўтирасиз.

Мен тўппончани олиб, столнинг бурчагига қўйдим. Холмс узун, ингичка таёқ олиб келган эди, уни бир қути гугурт ва шам қолдиғи билан бирга ёнига, каравот устига қўйди-да, чироқни пуфлаб ўчирди. Биз зим-зиё қоронғиликда қолдик.

Мижжа қоқмай ўтказган бу тунни бир умр унутмасам керак! Қулоғимга тиқ этган товуш эшитилмас, ҳатто дўстимнинг нафас олишини ҳам эшитмасдим, ваҳоланки у икки қадам нарида худди мендек кўзини юммай, қулоғини динг қилиб ўтирганини билардим. Дераза қопқоқларидан милт этган нур тушмас, биз қоп-қоронғи зулматда ўтирардик. Аҳён-аҳёнда ташқаридан тунги қушнинг қийқиргани эшитиларди. Бир маҳал шундоққина деразамизнинг тагида алланарса мушукка ўхшаб чўзиб ириллаб қўйди, қоплон чиндан ҳам дориломон юрганга ўхшарди. Узоқда черковнинг соати ҳар чорак соатда бонг уриб турарди. Ҳар чорак соат бизга узун йилдек туюларди! Соат ўн иккига, бирга, иккига, учга бонг урса ҳамки биз юз бериши муқаррар бир нарсани кутиб чурқ этмай ўтирар эдик. Дафъатан туйнук олдида чироқ нури липиллаб кетди-ю, дарҳол сўнди. Лекин шу

заҳоти ёқилган ёғ билан қизиган темирнинг ўткир ҳиди димоғимизга урилди — қўшни хонада аллаким махфий фонарь ёқди. Мен бир нарсанинг ги-жирлаганини эшитдим, кейин яна ҳамма ёқ сув қуйгандек жимиб қолди, фақат бояғи ҳид янада кучайди. Мен ярим соатча диққат билан қоронғиликка тикилиб ўтирдим. Қўққисдан аллақандай майин, оҳиста товуш эшитилди, гўё қозон устидан буғ кўкка ўрлагандай бўлди. Холмс бу товушни эшитиб каравотдан дик этиб турди-ю, гугурт чақиб, таёқни қўлига олди ва жон-жаҳди билан чил-вирни ура бошлади.

— Уни кўряпсизми, Уотсон?— деб ҳайқирди у.— Кўряпсизми?

Лекин мен ҳеч нарса кўрмадим. Холмс гугурт чақаётганда мен оҳиста ҳуштак товушини аниқ эшитдим, лекин лов этиб ёнган гугурт чарчаган кўзимни қамаштириб юборди-ю, ҳеч нарсани кўра олмадим. Холмс нима сабабдан зўр бериб чил-вирни таёқ билан ураётганига тушунмадим. Лекин дўстимнинг бўздек оқариб кетган башарасида даҳшат ва нафрат аломатларини кўриб турардим.

Холмс чилвирни уришдан тўхтади-да, туйнукка тикилиб туриб қолди, шу пайт тунги сукунатни шундай даҳшатли бир чинқирик буздик, мен бундай чинқирикни умрим бино бўлиб эшитмаганман. Бу бўғиқ чинқирикда алам, қўрқув, ғазаб оҳанглари бор бўлиб, у тобора авжига минарди.

Кейин одамларнинг айтишича, бу чинқирик бутун қишлоқнигина эмас, чет ёқадаги бир руҳонийнинг уйида ухлаб ётган одамларни ҳам уйғотиб юборибди. Фарёд тиниб, сукунат чўккунча биз даҳшатга тушиб бир-биримизга қараб турдик.

Мен энтикиб:

— Бу нимаси?— деб сўрадим.

— Бу шуни англатадики, бало даф қилин-
а,— деди Холмс.— Шундай бўлгани ҳам дуруст.
Тўппончани олинг, доктор Ройлоттнинг хонасига
иқамиз.

Холмснинг чехраси қаҳрли эди. У чироқни ёқ-
ида, йўлкадан юриб кетди. Доктор турадиган
она эшигини икки марта тақиллатган эди, ҳеч
ним жавоб бермади. Шундан кейин у эшикни ўзи
ишб ичкари кирди. Мен ўқлоғлик тўппончани уш-
аб унинг орқасидан кирдим.

Кўзимиз олдида ғаройиб манзара намоён бўл-
и. Стол устидаги махфий фонарь эшиги қия очик
ўлат сандиққа ўзининг ёп-ёруғ нуруни сочиб
турарди. Стол ёнидаги тўқима стулда узун сур
ишб халат кийган доктор Гримсби Ройлотт ўти-
ирди, халати этаги остидаи тўпиғи кўриниб ту-
ирди. Оёғида туркча қизил кавуш бор эди. Кун-
ишб хонада биз кўрган қамчи унинг тиззасида
турарди. У иягини осмонга кўтариб, бақрайиб
ишбтга тикилганича ўтирарди; унинг кўзларида
ишбшат, ғазаб ифодалари қотиб қолган эди. Алла-
андай ғайри табиий, жигар ранг холли сариқ
ишбта унинг бошига ўралиб олган эди. Хонага
ишбганимизда, доктор қимир этмади, овоз чиқар-
ишбди ҳам.

— Лента! Чипор лента!— деб шивирлади
Холмс.

Мен олдинга бир қадам ташладим. Доктор-
ишб бошига ўралиб олган ғалати нарса шу заҳо-
ишб қимирлади-ю, Гримсби Ройлоттнинг сочлари
ишбасидан даҳшатли илон ясси бошини кўтарди.

— Тўқай илони!— деб қичқириб юборди
Холмс.— Ҳиндистоннинг энг заҳарли илони бу,
ишбқса ўлдирмай қўймайди! Доктор илон чаққан-
ишбн кейин ўн секунд ўтар-ўтмас адо бўлган. «Қим-
ишбн бировга чоҳ қазиса, ўзи йиқилади». Бу газан-

дани инига қамаймиз-да, мисс Стонерни тинчроқ жойга юборамиз, кейин юз берган ҳодисани полицияга хабар қиламиз.

Холмс тез бир ҳаракат билан марҳумнинг тиз-засидан қамчини олиб, сиртмоқли учини илоннинг бўйнига солди ва уни докторнинг бошидан ажратиб олди, кейин қўлини чўзганча, пўлат сандиқ олдига келди-да, илонни сандиқ ичига отиб юбориб, қарсиллатиб эшигини ёпди.

Стокморенлик Гримсби Ройлотт ўлимининг ҳақиқий тафсилоти шундай. Лекин мен қайгули хабарни ўтакаси ёрилган қизга қандай билдирганимизни, уни тонгги поездда Херроуга, холасиникига жўнатиб юборганимизни, тўпори полициячилар текшириб кўриб, доктор ўзининг эрмаги — заҳарли илон билан ўйнашаётиб, эҳтиётсизлиги орқасида ҳалок бўлган деган хулосага келганини муфассал гапириб ўтирмайман. Қолган гапларни Шерлок Холмс эртасига уйимизга қайтиб келаётганимизда гапириб берди.

— Бошда мен, дўстим Уотсон, мутлақо нотўғри хулосага келган эдим,— деди у.— Бу хато далилларга таяниш қанчалик хавфли эканини кўрсатади. Лўлиларнинг борлиги ва шўрли қиз айтган «банда»¹ сўзи мени адаштирди, нотўғри хулоса чиқаришимга сабабчи бўлди. Лекин хонага эшик ёки деразадан киришнинг иложи йўқлигини кўриб, бу хонада истиқомат қилган одамга хавф у томондан таҳдид қилмаслигини тушунганимдан кейин хато қилганимни дарҳол англадим. Сизга айтганимдек, менинг эътиборимни дарҳол туйнук билан қаравот устида осилиб турган чил-вир ўзига жалб қилди. Хаёлимга шу заҳоти илон

¹ Инглиз тилида «banda» сўзи «банда» ва «лента» маъносини билдиради.

тўғрисидаги фикр келди, доктор Ҳиндистондан келтирилган ҳар хил жониворларга ҳавасманд эканини билганим учун калаванинг учини топганимга ишондим. Химик анализ билан аниқлаб бўлмайдиган заҳардан ўз мақсади йўлида фойдаланиш шарқда узоқ вақт яшаган худди унингдек айёр, бераҳм жиноятчининггина миясига келиши мумкин. Заҳар ишни бирпасда бир ёқлик қилишни билгани учун ҳам доктор ундан фойдаланган. Илоннинг тиши қолдирган иккита кўз илғамас доғни пайқаш учун терговчининг кўзи жуда ҳам ўткир бўлиши керак. Кейин мен ҳуштакни эсладим. Эрталаб кўриб қолмасинлар деб доктор ҳуштак чалиб, илонни чақириб олган. Чамаси, у сут бериб, ўз олдига қайтиб келишга ўргатган. Илонни у кечаси ҳамма уйқуга кетганда туйнукдан қўйиб юборган, илон чилвирдан ўрмалаб бориб, каравотга тушишини у жуда яхши билган. Қиз эртами-кечми, ахир бир кун бу қора ниятнинг қурбони бўлиши керак эди, илон уни бугун чақимаса, бир ҳафтадан кейин чақарди. Мен бу хулосага доктор Ройлоттнинг хонасини кириб кўрмасдан олдин келган эдим. Стулининг ўтириладиган жойини текширганимдан кейин эса, доктор туйнукка бўйи етиши учун стулга чиқиб туришини тушундим. Пўлат сандиқ, сут солинган идиш ва қамчини кўрганимдан кейин эса барча шубҳаларим тарқаб кетди. Мисс Стонер эшитган жаранглаган товуш доктор илон қамаб қўядиган пўлат сандиқ эшиги ёпилганда чиққан товуш бўлса керак. Хулосаларим тўғри чиққанига ишонганимдан кейин нима қилганим ўзингизга маълум. Илоннинг вишиллашини эшитган заҳотим дарҳол гугурт чақиб, чилвирдаги илонни таёқ билан ура бошладим.

— Уни орқага, туйнукка қараб ҳайдадингиз...

— Шу тарзда уни эгасига даф қилишга мажбур қилдим. Таёқ билан урганимдан илон қаҳрланди, унда илонларга хос адоват уйғонди, шундан кейин дуч келган биринчи одамига ҳамла қилди. Шундай қилиб, доктор Гримсби Ройлоттнинг ўлимига бевосита бўлмаса ҳам, қисман мен айбдорман, лекин шуни айтишим керакки, бу айбогир тош бўлиб юрагимни босиб ётмайди, мени виждонан қийнамайди.

АРТУР КОНАН ДОЙЛ

(1859—1930)

Машҳур инглиз ёзувчиси Артур Конан Дойл 1859 йилда Эденбургда туғилди. У бўш вақтларида ҳикоялар, очерклар ёзарди-ю, лекин ном чиқаролмасди. Лекин бир кун Эденбург медицина техникумида дарс берган ўқитувчиси Жозеф Белла эсига тушиб қолди. Жозеф Белла кузатувчанлиги, зийраклиги, энг чалкаш масалаларни ҳам ойдинлаштиришга усталиги билан студентларни ҳайрон қолдирарди. Шунинг учун Конан Дойл Жозеф Беллани Шерлок Холмс номи билан ўз повестининг қаҳрамони қилишга жазм этди. Шерлок Холмс тўғрисидаги биринчи повести унча муваффақият қозонмади. Лекин 1889 йили ёзган иккинчи повести — «Тўртлар белгиси» унга катта шуҳрат келтирди. Шу-шу Конан Дойл Шерлок Холмснинг уддабуронлиги, серофҳмлиги, довураклиги ҳақида қатор-қатор ҳикоялар ёза бошлади. 1890 йилларнинг бошида «Шерлок Холмснинг саргузаштлари», «Шерлок Холмс хотиралари», «Баскервилей ити», «Шерлок Холмснинг қайтиши» номли китоблари босилиб чиқди.

Конан Дойл ўз ҳикояларида Шерлок Холмсни инсонпарвар, олижаноб, мард инсон сифатида тасвирлайди. Шерлок Холмс қанчадан-қанча бегуноҳ одамларни полиция чангалидан қутқаради, кўпгина одамларнинг бошига келган балони даф қилади.

Конан Дойл 1930 йилда вафот этади.

Таржимон
Мирзиёд Мирзондов

На узбекском языке

КОНАН ДОЙЛ
ПЕСТРАЯ ЛЕНТА
РАССКАЗ

Гослитиздат УзССР—Ташкент—1963

Перевод с издания Детгиза 1956 года

Редактор С. Мухаммаджонов
Рассом К. Рудов
Расмлар редактори И. Нирков
Техн. редактор А. Назиров
Корректор М. Юсупова

Босмахонага топширилди 5/III-63. Босинга рухсат этилди 5/IV-63. Формати 84×108¹/₂.
Босма лист 1,89. Шартли босма лист 0,46. Насириёт листи 2,17. Тиражи 15000.
Индекс б/а. УзССР Давлат бадии адабиёт нэшириёти. Тошкент, Навоий кўча, 30.
Шартнома № 194—62.

УзССР Маданият министрлиги Уэглавиэдатининг ихтисослаштирилган
харф те. ун фабрикасида тайёрланган матрицадан I -босмахонасида босилди.
Заказ № 915. Баҳоси 11 т.

БИБЛИОТЕКА НГПИ

Инв. № 68613.

1963

(33)